

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Факультет № 6

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

ЛЕКЦІЯ

з навчальної дисципліни «Сучасні доктрини теорії оперативно-розшукової діяльності» вибіркового компоненту освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

081 «Право»

за темою Доктрини оперативно-розшукової діяльності.

**м. Харків
2023 рік**

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 9 від 30.10.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 9 від 18.10. 2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол № 9 від 29.10.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС (протокол від 16.10.2023 № 9)

Розробник:

1. Професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, доктор юридичних наук, професор Пчолкін В.Д.

Рецензенти:

1. Професор кафедри криміналістики, судової експертології та медичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.

2. Доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого кандидат юридичних наук, доцент Мусієнко О.Л.

1. Поняття та сутність правової доктрини.
2. Доктринальні положення про об'єкт і предмет теорії оперативно-розшукової діяльності.
3. Сутність і система теорії оперативно-розшукової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. (в ред. від 1 червня 2010 р.) (Зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 від 11 трав. 1994 р., Протоколом № 14 від 13 трав. 2004 р.): URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580- VIII: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
4. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» // Відомості Верховної Ради України, 1992, N 22, ст.303 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/ed20130811#Text>
5. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
7. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-18. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
8. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» прийнятий 3 квітня 2003 року N 661-IV
9. Закон України «Про службу безпеки України» прийнятий 25 березня 1992 року N 2229-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992, №27, ст.382.
10. Закон України „Про державну таємницю” прийнятий 21 січня 1994 року N 3855-XII
11. Закон України «Про розвідку» прийнятий 17 вересня 2020 р. N 912-IX // Відомості Верховної Ради України. 2020.
- 12.Закон України "Про контррозвідувальну діяльність" прийнятий 26.12.2002 року N 374-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 374. – Ст. 482.
- 13.Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. № 3781-XII [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Реж. доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>
- 14.Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII [Електронний

- ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>
15. Закон України «Про судову експертизу» // Відомості Верховної Ради України, 1994, N 28, ст.232 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
 16. Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» // Відомості Верховної Ради України, 1995, N 10, ст.60: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80#Text>
 17. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів// Постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. №770 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#Text>
 18. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 14/1042/516/1199/936/1687/5
 19. Бандурка О.М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія / О.М. Бандурка О.М.– Харків : Золота миля. 2012. – 620 с.
 20. Пчолкін В. Д. Методологія пізнання в теорії ОРД. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 2. 2011. С. 296–302.
 21. Пчолкін В. Д. Розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності за роки незалежності в Україні. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. Спец випуск, Незалежній Україні 20 років. № 2 (53). 2011. С. 113–121
 22. Оперативно-розшукова діяльність: Навч. посіб. / С.М. Моїсєєв, О.М. Джу́жа, Д.Й. Никифорчук та ін.. / За ред.. проф.. О.М. Джу́жи. К. : Правова єдність, 2009. 310с.

Інформаційні ресурси

- – Національна парламентська бібліотека України.
- офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.
- <http://www.minjust.gov.ua> – Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України.
- <http://www.mvs.gov.ua>– офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.
- <http://www.nbuv.gov.ua>– Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.
- <http://www.police.ua> – Форум працівників МВС України.
- <http://www.portal.rada.gov.ua>– офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
- – єдиний реєстр судових рішень в Україні.
- <http://www.scourt.gov.ua>– офіційний веб-сайт Верховного Суду України.

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку України дестабілізуючим фактором залишається таке негативне суспільне явище як злочинність. Наявність злочинності, її поширення серед усіх верств населення та, відповідно, її деструктивний вплив на майже всі процеси, що відбуваються в державі, спонукає правоохоронні органи України постійно вдосконалювати методи та заходи протидії кримінальним правопорушенням.

Протидія злочинності, насамперед її організованим формам, вимагає застосування спеціальних сил, засобів та методів правоохоронної діяльності. Особи, що вчиняють тяжкі та особливо тяжкі злочини, як правило, вживають заходів щодо маскування своєї протиправної діяльності та активної протидії діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, суду з метою ухилення від відповідальності. За цих умов проведення гласних заходів не дозволяє забезпечити вільну реалізацію громадянами України та іншими особами своїх прав та законних інтересів. Саме тому в системі державних органів, що здійснюють правоохоронні та спеціальні функції, створено окремі органи та підрозділи, яким надано право на проведення негласної діяльності з метою виявлення, попередження та припинення правопорушень. Важливим аспектом діяльності зазначених органів є інформаційне забезпечення органів державної влади, протидія розвідувально-підбивній діяльності спеціальних служб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України в умовах війни. Дана система гласних та негласних заходів в Україні визначена в системі кримінально-правових наук – теорією оперативно-розшукової діяльності. Ця діяльність правоохоронних органів має державно-правовий статус.

Необхідно відзначити, що законодавець приділяє значну увагу питанню нормативно-правового врегулювання зазначеної діяльності, оскільки неконтрольоване застосування спеціальних форм та методів оперативно-розшукової діяльності створює загрозу вільній реалізації прав людини. Діяльність оперативних підрозділів ґрунтується на Конституції України, якою визначені провідні засади функціонування правоохоронних органів. Провідне місце в системі нормативно-правового регулювання такої діяльності належить Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Окремі аспекти оперативно-розшукової діяльності закріплені в кодексах України, Законах України «Про Національну поліцію України», «Про Службу безпеки України», «Про розвідку» та низці інших, у тому числі й підзаконних нормативно-правових актах. У світлі новацій кримінального процесуального законодавства України та запровадження системи негласних слідчих (розшукових) дій у досудовому розслідуванні, які за своїми ознаками подібні до категорії «оперативно-розшукових заходів» та, як правило, передбачають залучення оперативних підрозділів до їх проведення.

Доктрини оперативно-розшукової діяльності це навчальна дисципліна, що заснована на системі знань в галузі теорії оперативно-розшукової діяльності, яка базується на відкритих джерелах та забезпечує завдання підготовки фахівців - правознавців.

Предметом навчальної дисципліни є доктринальні положення теорії ОРД,

що обумовлені об'єктивними закономірностями застосування оперативними підрозділами спеціальних сил, засобів та заходів з метою протидії злочинності, захисту держави, суспільства та людини від протиправних посягань та отримання інформації в інтересах національної безпеки. Зважаючи на специфіку оперативно-розшукової діяльності, важливим є наявні міждисциплінарні зв'язки з такими навчальними дисциплінами як «Кримінальний процес», «Кримінальне право», «Криміналістика», «Інформаційне право» тощо.

Система зазначеної навчальної дисципліни полягає у логічній побудові сукупності положень, що визначають зміст теорії оперативно-розшукової діяльності. Ця система визначається внутрішньою структурою навчальної дисципліни, що зумовлюється послідовним та поетапним вивченням змістовних елементів такої діяльності.

1. Поняття та сутність правової доктрини.

Нова соціально-правова реальність в Україні формується на фоні інтеграційних процесів. Україна увійшла до єдиного європейського правового простору і прагне інтегруватися до наднаціональної за своїм змістом правової системи Євросоюзу. Не потребує спеціального доведення висновки про те, що її участь в європейських інтеграційних процесах, адаптація чинного законодавства до законодавства ЄС сприяє збагаченню вітчизняної правової культури, удосконаленню правотворчих і правозастосовних процесів за рахунок критичного сприйняття європейських і світових правових стандартів. Важливим кроком у цьому напрямі слід вважати визнання правової доктрини чинником, що позитивно впливає на юридичну діяльність. На своєчасність і актуальність перегляду ролі і місця правової доктрини в системі джерел вітчизняного права вказує той факт, що в рамках європейської інтеграції відбувається не лише зближення національних правових систем, але й формування нового правопорядку, який не просто базується на органічному об'єднанні здобутків романо-германської і англо саксонської правових сімей, але й забезпечує їх конвергенцію в межах правової системи ЄС. *Таке зближення, зауважує академік В. Я. Тацій, «обумовлює потребу в науковій розробці системи загальних доктринальних поглядів як правової ідеологічної основи діяльності законодавчої і виконавчої влади із реалізації Стратегії інтеграції України з Європейським Союзом».*

Отож, категоріальний аналіз поняття «правова доктрина» передбачає, викладення його змістовної характеристики, аналіз функціонального призначення позначуваного відповідним поняттям явища, з'ясування його природи, тенденцій й перспектив розвитку, визначення місця й ролі у вітчизняній правовій системі.

Правова доктрина — це поняття багатогранне. Під нею можна розуміти і правові теорії, і авторитетні погляди учених-юристів, і визнані наукові праці в галузі права, і коментарі до законодавства. Існуючі розбіжності у дефініціях зумовлені багатозначністю базової категорії

«доктрина». Оскільки в науці доводиться використовувати слова природної мови, властива їм невизначеність створює проблеми однакового розуміння і вживання понять, що виражаються за їх допомогою. Зважаючи на це, вважаємо, що аналіз поняття «правова доктрина» має здійснюватись з урахуванням положень лексикології про полісемію, тобто використання багатозначних слів чи словосполучень при позначенні одного й того ж поняття. Так само необхідно зважати на «історичну мінливість значення слів, набуття ними нових лексичних значень, мовні шляхи формування наукової термінології на основі загальноновживаних слів, вплив контексту на змістовне значення слів і понять.

Слово доктрина означає «теорію, науку, оперту на певних засадах». Доктрина (від лат. *doctrina* «вчення; навчання», утворено від *doctor* «учитель») — «політичне, наукове, філософське, військове і т. ін. вчення, теорія, система поглядів», «наукова або філософська теорія, провідний теоретичний або політичний принцип». В українську мову слово доктрина запозичене з латинської через західноєвропейські (від нім. *doktrin*, фр. *doctrine*).

В енциклопедичній літературі доктрина визначається як «вчення, наукова або філософська теорія, нормативна формула, керівний теоретичний або політичний принцип (наприклад, воєнна доктрина), «сукупність визнаних наукових чи офіційних поглядів на цілі, завдання, принципи та основні напрями забезпечення будь-чого».

Етимологічний аналіз цього слова дає підстави для висновку про існування двох його смислових значень:

а) доктрина як вчення, текст;

б) доктрина як сукупність ідей, що підтримуються ученими.

У контексті правознавства правову доктрину слід розуміти як вчення про право та ідеї, що підтримуються й відстоюються корпорацією юристів. Таким чином, **більшість учених розуміє доктрину як систему принципів, уявлень, поглядів на природу, суспільство й людину.**

Доктрина, яку **традиційно пов'язують з позицією, думкою провідних, авторитетних правників**, в цьому значенні є системоутворюючим елементом, теоретико-методологічною основою правової системи, політики держави у сфері правового регулювання, відображає й визначає загальну модель правового регулювання.

Дійсно, доктринальні положення мають здебільшого науковий характер, однак не вся наука є доктриною. В юридичній науці існує безліч концепцій, підходів, теорій, що пропонують різні (нерідко діаметрально протилежні за змістом) підходи до вирішення тих чи інших проблем правового регулювання. Науковий плюралізм закладений у самому принципі науковості. Жодна наукова концепція не може претендувати на істинність в останній інстанції, а тому заздалегідь припускає існування інших точок зору на проблему, що досліджується. У зв'язку із цим виникає питання, яким чином, за якими критеріями відбувається «добір» тих наукових ідей, концепцій, до яких звертаються юристи у своїй повсякденній практиці.

Однією з визначальних ознак правової доктрини є її категоріально-пізнавальний характер. **Під правовою доктриною слід розуміти систему**

знань про найбільш загальні закономірності формування й функціонування права, що визнані логічно й об'єктивно істинними і як такі включені до складу науки правознавства, яка існує в даному конкретно-історичному суспільстві.

Таким чином, правова доктрина створюється на основі даних про **об'єктивні закономірності** існування, взаємодії й розвитку правових явищ, що є основною причиною її високого авторитету, передумовою для визнання, легітимації доктринальних положень у правосвідомості юридичної спільноти, і як наслідок — суспільства в цілому. Йдеться, зокрема, про **організовані в узагальнено-теоретичній формі юридичні знання: категорії й поняття, принципи, теорії, концепції, аксіоми, презумпції, преюдиції, юридичні конструкції, що відображають закономірності, логіку організації правової матерії та є формами вираження змістовної частини правової доктрини.**

Отже, правова доктрина є своєрідною квінтесенцією правової науки і включає до свого складу найбільш її цінні для суспільства розробки. Результати розвитку юридичної науки втілюються саме в доктрині, що є своєрідним підсумком наукового пізнання державно-правової дійсності в конкретний історичний період.

Правові доктрини представлені здебільшого науковими школами, а не окремими вченими та їх працями. Будь-яка доктрина, у тому числі й правова, це не просто сукупність поглядів окремих учених, а продукт їх спільної узгодженої творчості, в контексті якої можуть виникати наукові дискусії, що, як правило, розгортаються на сторінках журналів, наукових конференціях тощо. Такі процеси можуть тривати роками, перш ніж те чи інше наукове положення стане беззаперечним твердженням або набуде ознак загальновідомого факту.

Своєрідним підсумком тривалого процесу формування правової доктрини є **інтеграція положень доктрини до текстів законодавчих актів чи результатів судової правотворчості. На підставі аналізу чинного законодавства і практики його реалізації доктрина формує відповідну систему знань, ідей, суджень про право й правову систему в цілому. Таким чином, «доктрина є керівництвом для законодавця і надійним орієнтиром для суб'єктів правозастосування.**

2. Доктринальні положення про об'єкт і предмет теорії оперативно-розшукової діяльності.

Як і будь-яка наука, теорія оперативно-розшукової діяльності має свій предмет, об'єкт і методи дослідження. Становлення окремої науки, як відомо, відбувається одночасно у двох напрямках: накопичення власних теоретичних знань, а також пізнання самої себе як науки, зокрема, сутнісне розуміння її **об'єкта й предмета**

У контексті розгляду методологічних проблем теорії оперативно-

розшукової діяльності треба перш за все з'ясувати її об'єкт. Більшість науковців, *до об'єкта теорії оперативно-розшукової діяльності традиційно відносять злочинність, оперативно-розшукову діяльність як вид суспільної практики і правове регулювання цієї діяльності*. При цьому йдеться не про всю злочинність, а про окремий, переважно прихований, латентний її зріз. Цим зрізом охоплюються злочини, які попередити, припинити або розкрити без застосування оперативно-розшукових заходів, засобів і методів або вкрай важко, або зовсім неможливо. З таким розумінням об'єкта теорії оперативно-розшукової діяльності погоджуються більшість фахівців, але, поряд із тим, зміст компонентів, з яких складається об'єкт, потребує додаткового наукового осмислення.

Винятково важливе теоретичне і практичне значення має з'ясування *предмета* науки. *По-перше*, наявність специфічного предмета дослідження зумовлює можливість і необхідність самостійного наукового вивчення і формування відповідної системи знань, тобто окремої наукової галузі. *По-друге*, без з'ясування предмета науки неможливо визначити її зміст, сформулювати завдання і окреслити основні напрями подальшого розвитку, розробити систему, методи, визначити її місце серед інших наук. З рештою, предмет науки визначає форми, способи, межі застосування положень цієї науки у відповідній сфері суспільної практики.

Поняття предмета теорії оперативно-розшукової діяльності вперше у спеціальній літературі було визначене Г.К. Сініловим. На його думку, він охоплює коло проблем оперативно-розшукової діяльності, які можна подати як *три основні складові частини: 1) характеристику системи заходів боротьби зі злочинністю, що здійснюються із застосуванням оперативно-розшукових сил, засобів і методів; 2) дослідження правової основи оперативно-розшукової діяльності; 3) вивчення системи відносин (правових та інших), що складаються у сфері її функціонування*.

Предмет теорії оперативно-розшукової діяльності становлять певні закономірності об'єктивної дійсності, які вивчає юридична наука в цілому. Його зміст складають:

- закономірності, які проявляються в системі відносин (правових, інших), що складаються у сфері ОРД;
- характеристики заходів боротьби зі злочинністю, що здійснюються із застосуванням оперативно-розшукових сил, засобів і методів;
- дослідженні правових основ ОРД, вивченні оперативно-розшукової практики (закономірний зв'язок між таємним характером вчинюваних злочинів і необхідністю використання для їх попередження і розкриття, негласних оперативно-розшукових засобів і методів), закономірності, що виникають і проявляються в організації ОРД;
- закономірності, які проявляються в процесі отримання, перевірки, фіксації та використання оперативно-розшукової інформації.

Діалектичний взаємозв'язок існує між способами дій злочинців з

підготовки, учинення злочинів, приховування слідів протиправних дій і тактичних прийомів їх виявлення і розкриття. Проте методи виявлення, попередження і розкриття злочинів розробляються не тільки теорією оперативно-розшукової діяльності, але й кримінальним процесом, криміналістикою, кримінологією та іншими юридичними науками.

Теорія оперативно-розшукової діяльності досліджує такі організаційні форми діяльності оперативних підрозділів, як вивчення і оцінка оперативної обстановки; підбір, розстановка і використання негласних працівників в аспекті ОРД з точки зору їх відповідності висновкам про стан оперативної обстановки; фінансове та матеріально-технічне забезпечення; внутрішню і зовнішню взаємодію суб'єктів ОРД та ін. Ґрунтуючись на емпіричних даних, теорія оперативно-розшукової діяльності розробляє науково обґрунтовані рекомендації щодо підвищення ефективності ОРД з метою виявлення, попередження і розкриття злочинів.

Об'єкт пізнання теорії оперативно-розшукової діяльності становлять: злочинність як соціально-правове явище; оперативно-розшукова діяльність як один із видів суспільної практики боротьби зі злочинністю; правове регулювання оперативно-розшукової діяльності.

Метод теорії оперативно-розшукової діяльності - це система пізнавальних прийомів, що використовуються як для побудови самої теорії, так і для застосування теорії в практиці пізнання її предметної галузі - оперативно-розшукової діяльності. У сучасній системі юридичних наук сформульовано таке визначення теорії ОРД.

Оперативно-розшукова теорія - галузь наукових знань, яка покликана озброювати практику боротьби зі злочинністю всіх оперативно-розшукових органів системою наукових висновків і рекомендацій, необхідних для ефективної організації та здійснення оперативно-розшукових заходів, створення правових, організаційних, інформаційних, методичних, кадрових та ресурсних передумов і умов їх успішної діяльності.

Теорія ОРД склалася як самостійна галузь наукового знання в результаті диференціації системи наук кримінального циклу. Розвиваючись у рамках криміналістики, теорія ОРД почала формувати специфічну систему знань, що вивчають таємні дії злочинців, типові ознаки латентних злочинів і найбільш ефективні (переважно негласні) сили, засоби та методи, які застосовуються оперативними підрозділами для виявлення злочинів, їх попередження та розкриття, забезпечення невідворотності покарання винних у їх скоєнні.

Як наука, теорія оперативно-розшукової діяльності вивчає:

- механізм вчинення злочинів і дії осіб, які їх замислюють, підготовляють і здійснюють, а також які переховуються від слідства і суду, відбування покарання;
- усе типове, що повторюється, стійке і характерне для застосування негласних сил, засобів та методів боротьби з неочевидними злочинами,

розкриття яких іншими засобами неможливо;

- нормативно-правове регулювання оперативно-розшукової діяльності;
- організацію і тактику діяльності оперативних підрозділів.

Узгоджене наукове осмислення названих елементів предмета теорії ОРД зумовлено наявністю взаємозв'язку і взаємозалежності між способами вчинення злочинів, поведінкою злочинців і тактикою застосування оперативнорозшукових сил, засобів і методів по їх викриттю. Наприклад, отримання інформації про задуми і злочинні наміри, плани організованої групи або злочинної організації може бути забезпечене тільки засобами ОРД.

Дослідження місця теорії оперативно-розшукової діяльності в системі правових наук дозволяє констатувати таке:

- зародившись у межах кримінальної, кримінально-процесуальної і криміналістичної наук, теорія ОРД під впливом суспільних, природничих та технічних наук, досягнення і знання яких вона творчо осмислювала для вирішення своїх завдань, сформувалася в юридичну науку;
- об'єкт і предмет пізнання теорії ОРД визначається таким соціальним явищем, як злочинність. Її службова функція, вирішувати нею завдання належать до правової сфери діяльності державних органів, до правових процесів і правовідносин, що виникають при здійсненні діяльності з виявлення, попередження, розкриття та розслідування злочинів;
- рекомендації, що розробляються теорією оперативно-розшукової діяльності для практики, мають правову основу, спрямовані на вирішення завдань кримінального судочинства, сприяючи ефективному, об'єктивному розслідуванню, судовому розгляду в кримінальних справах;
- юридичний характер теорії ОРД проявляється в нормативно-юридичній функції, властивій їй як галузі правознавства, у силу чого її наукові рекомендації враховуються в нормотворчій діяльності законодавця, в міжнаукових дисциплінарних дослідженнях кримінально-правових наук.

Оскільки в ході оперативно-розшукової діяльності здійснюється пошук і фіксація фактичних даних, що відображають і відтворюють юридично значущі риси певних подій і фактів, така діяльність, безсумнівно, являє собою процес пізнання. Пізнання в цій сфері вимагають високої професійної майстерності працівників оперативних підрозділів і подолання труднощів, зумовлених особливостями вчинення злочинів, а також поведінкою і тактикою злочинців.

У зв'язку з тим, що ознаки злочинних діянь об'єктивно відображаються у зовнішньому середовищі в різних формах і зумовлюються закономірностями виникнення фактичних даних як джерел доказів, виявляючи їх у ході оперативно-розшукової діяльності, працівники оперативних підрозділів забезпечують процес встановлення істини у кримінальному провадженні, а також набувають певні знання про ознаки та мотиви злочинів, їх способи та причетних до них осіб. Отже, пізнання об'єктивної дійсності наповнює весь зміст оперативнорозшукової діяльності.

3. Сутність і система теорії оперативно-розшукової діяльності.

Теорія оперативно-розшукової діяльності - це наука, що досліджує закономірності механізму вчинення злочинів та протидії кримінального середовища, виникнення інформації про злочин і його учасників, збору, оцінки та використання фактичних даних про них, розробляє правові, організаційні, методичні та тактичні основи ефективного застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів по боротьбі зі злочинністю. Результати теоретичних досліджень у цій сфері та інтереси практики боротьби зі злочинністю створили на теперішній час основу єдиної для всіх українських правоохоронних органів і спецслужб науки про ОРД.

Наукові знання в теорії оперативно-розшукової діяльності за часи її становлення як науки у своїй сукупності являють собою певну систему.

Систему теорії ОРД становлять: загальна теорія ОРД; оперативно-розшукова тактика; оперативно-розшукова методика; оперативна техніка.

Теорія оперативно-розшукової діяльності має свої принципи, понятійний апарат, визначення і теоретичні концепції, а також методи пізнання і прогнозування розвитку оперативно-розшукової діяльності як процесу.

Розвиваючись від загального до конкретного і від конкретного до загального, теорія оперативно-розшукової діяльності концентрує свою увагу на окремих наукових напрямках (теорія документування, вчення про оперативно-розшукові версії, вчення про оперативно-розшукову інформацію та ін.), що являють собою окремі оперативно-розшукові теорії, перелік яких поповнюється відповідно до рівня розвитку науки та вдосконалення практики боротьби зі злочинністю.

У системі правових наук теорія оперативно-розшукової діяльності тісно пов'язана з кримінальним правом, кримінальним процесом, криміналістикою, кримінологією, психологією та іншими галузями наукових знань, що справляють суттєвий вплив на її подальший розвиток.

Теорія оперативно-розшукової діяльності розробляє методики дій працівників оперативних підрозділів, спрямованих у першому випадку - на запобігання злочину, у другому - на виявлення і викриття винних, отримання та фіксацію фактичних даних, які можуть бути доказом їхньої провини.

У своєму розвитку теорія оперативно-розшукової діяльності використовує досягнення, положення і концепції кримінально-виконавчого права, науки державного управління та адміністративного права, міжнародного права, економічних наук, природничих наук у сфері високих технологій, забезпечення інформаційної безпеки та інших галузей знань.

Наукові знання теорії оперативно-розшукової діяльності в сукупності утворюють певну систему.

Система теорії оперативно-розшукової діяльності на сучасному етапі розвитку може бути представлена таким чином: загальна теорія оперативно-розшукової діяльності; засоби оперативно-розшукової діяльності; оперативно-розшукова тактика; оперативно-розшукова методика.

До змісту загальної теорії оперативно-розшукової діяльності входять основні ідеї, принципи, поняття, категорії, визначення, терміни і теоретичні концепції, а також методи їх пізнання і розвитку.

Як структурні розділи вона включає в себе ряд окремих оперативно-розшукових теорій:

- ***вчення про пізнавальний, діяльнісний та організаційний елементи оперативно-розшукової діяльності;***
- ***теорія наукових методів оперативно-розшукової діяльності;***
- ***вчення про мову і систематику оперативно-розшукової діяльності;***
- ***вчення про оперативно-розшукову інформацію;***
- ***вчення про оперативно-розшукові версії;***
- ***теорія оперативного обслуговування;***
- ***теорія документування;***
- ***вчення про оперативні комбінації і тактичні операції.***

З огляду на те, що всі явища та процеси відбуваються у тісному взаємозв'язку й взаємозалежності, методологічною основою пізнання у сфері ОРД є діалектичний принцип, а також принципи об'єктивності, науковості, системності, комплексності, логічності. Як загальнонаукові використовуються методи: концептуально- порівняльний, системно-структурний, аналітико-синтетичний, програмно- цільовий.

З міждисциплінарних методів слід назвати методи моделювання, історико-соціальний, статистичний, соціологічний, психологічний.

Використовуються, звичайно, і специфічні методи пізнання проблем оперативно-розшуковій діяльності: оперативно-евристичний, ознайомчо-документальний, а також інтерв'ювання та анкетування працівників оперативних підрозділів.

Відомо, що право на самостійне функціонування науки набуває така система знань, яка своїм зосередженням має свої специфічні закономірності, які відрізняють її від інших наук. Теорія оперативно-розшукової діяльності сформувалася в самостійну галузь наукового знання під одночасним впливом загальнонаукових принципів інтеграції і диференціації системи юридичних наук.

Отже, розвиваючись у рамках юридичних наук, теорія оперативно-розшукової діяльності сформувала власну систему специфічних знань, що вивчають закономірності прихованих дій злочинців і проблемні ситуації, пов'язані із застосуванням і використанням оперативно-розшукових засобів

і методів при виявленні, попередженні та розкритті злочинних діянь, а також розшуку злочинців і осіб, зниклих без вести. Це й зумовлює самостійне місце теорії оперативно-розшукової діяльності в системі правничих наук.

Підсумовуючи викладене необхідно ще раз підкреслити, що теорія оперативно-розшукової діяльності – це та наука, яка розробляє правові, організаційні, методичні й тактичні основи щодо ефективного застосування оперативно-розшукових сил та засобів у розкритті злочинів. У системі юридичних наук саме ця теорія покликана озброювати практику боротьби зі злочинністю комплексом наукових висновків і рекомендацій, необхідних для ефективної організації та проведення оперативно-розшукових заходів та НСРД, створення методологічних, правових, організаційних, інформаційних та інших умов успішної діяльності оперативно-розшукових підрозділів у протидії злочинності.